

SARAJEVSKI DNEVNIK O SUĐENJU RUKOVODSTVU VAKUFSKE DIREKCIJE 1946. GODINE

Hikmet KARČIĆ

Univerzitet u Sarajevu

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
karcichikmet@gmail.com

Mustafa DEDOVIĆ

Univerzitet u Sarajevu

dedovic.mustafa98@gmail.com

SAŽETAK: Članak "Sarajevski dnevnik o suđenju rukovodstvu Vakufske direkcije 1946. godine" analizira sudski proces protiv dr. Hazima Muftića, direktora Vakufske direkcije, i njegovih saradnika, optuženih za zloupotrebu položaja i oštećenje muslimanskih zakupaca vakufske imovine. Kroz prikaz izvještaja objavljenih u *Sarajevskom dnevniku*, autori istražuju kontekst i motivaciju komunističkih vlasti u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata, koji su težili marginalizaciji religije i vjerskih zajednica. Članak naglašava korištenje komunističke propagande i orijentalističke terminologije u konstrukciji negativnog narativa o Muftiću i njegovim saradnicima, prikazujući ih kao izrabljivače i saradnike okupatorskog režima. Ujedno, autori postavljaju pitanje o stvarnim razlozima za pokretanje ovog procesa, sugerirajući da je bio dio šireg napora za slamanje vjerskih institucija i jačanje komunističkog režima.

Ključne riječi: Hazim Muftić, Vakufska direkcija, Jugoslavija, Sarajevski dnevnik, Islamska zajednica, propaganda, sudski proces

Uvod

Nakon Drugog svjetskog rata i socijalističke revolucije, u Jugoslaviji je uspostavljen specifičan model sekularne države, koji je definitivno razdvojio vjerske zajednice od državnih struktura. Iako su ZAVNOBIH-om bile proklamovane određene slobode, one su nakon dolaska komunista na vlast postupno blijedile. (Dedović, 2019:34) Da bi se detaljnije shvatila politika komunista prema vjerskim zajednicama u Bosni i Hercegovini,

ključno je razumjeti fundamentalne motive njihovog djelovanja u novooformanoj državi. Nekoliko motiva rukovodilo je bosanskohercegovačke komuniste u provođenju politike marginalizacije religije u svakodnevnom životu, a posebno u političkim aktivnostima:

Ideološke osnove marksizma smatrale su religiju glavnim oruđem eksploatacionog sistema u borbi protiv potlačene masa i njihovog oslobođanja. Zato su komunisti imali namjeru izgraditi

društvo u kojem će religija biti isključivo privatna stvar svakog pojedinca, dok bi vjerske organizacije bile lišene prava da utiču na javne djelatnosti. Šovinizam, nacionalizam, individualizam i predrasude trebalo je zamijeniti internacionalizmom, socijalističkim patriotizmom, humanošću, kreativnošću i ljubavlju prema radu. Najmoćniji alati za provođenje ove promjene bili su snažna propaganda, vojska i obrazovni sistem. Historijsko pamćenje, religija i vjerske zajednice

bili su povezani s prethodnim vladajućim sistemom koji se suprotstavljao širenju komunističkih ideja. Po mišljenju komunista, vjerske i nacionalne razlike često su se zloupotrebljavale, što je dovodilo do krvavih nacionalno-vjerskih i građanskih sukoba. Zato su smatrali da jedino ateizam može služiti kao ujedinjujuća snaga. Komunisti su težili tome da postanu jedini ideološki i politički autoritet, marginalizirajući sve druge izvore autoriteta. S obzirom na to da se religija nije mogla zabraniti, deklarirani vjernici i njihove vjerske zajednice bili su potiskivani iz javne sfere i stavljeni pod stroga ograničenja kako bi se kontroliralo njihovo organiziranje i djelovanje. (Bećirović, 2017:119-120)

Otpor prema agrarnoj reformi i kolonizaciji bio je snažan, naročito među vjerskim zajednicama širom Bosne i Hercegovine. Islamska zajednica gledala je negativno na ove promjene, jer su vakufski posjedi i njihova imovina bili pogođeni novim agrarno-imovinskim promjenama. U takvom okruženju bilo je neophodno pripremiti teren za sprovođenje agrarne reforme. Iako su siromašno seosko stanovništvo i bezzemljaši podržavali reforme, postojale su seoske kategorije koje su im se protivile, svjesne da će promjene ugroziti njihov status i vlasničke odnose. Vlasti su posebno represivno postupale prema uglednim i imućnim zemljoposjednicima, naročito Bošnjacima, što je dovelo do pokušaja raznih mahinacija s ciljem zaustavljanja započetih procesa u agrarnoj oblasti. (Šabotić, 2021:54-55) U ovom kontekstu treba promatrati i slučaj suđenja rukovodstvu Vakufske direkcije 1946.

Komunističke vlasti su posebno neprijateljski gledale na vjerske zajednice nastojeći da oduzimanjem imovine izvrše dodatni pritisak na njih, jer su ih smatrali ideološkim neprijateljima stvaranja novog 'vrlog svijeta'. (Karčić, 1991:267-268) Nova Jugoslavija je bila poprilično surova u obračunima sa neistomišljenicima. Tokom ovog razdoblja vakufska imovina je gotovo potpuno uništena, naročito u prvih četrnaest godina nakon Drugog svjetskog rata, između 1945. i 1959. godine. Vrhunac destruktivnosti je dosegnut 1959. godine kada se Vakufska direkcija ukida kao institucija, budući da je vakufska imovina bila gotovo u potpunosti opljačkana. Već 1945. godine donesen je Zakon o upravljanju stanovima i poslovnim prostorima, uz njegove izmjene i dopune iz 1947. i 1948. godine, koji su ozbiljno narušili ekonomsku osnovu Islamske zajednice. Ovim zakonom vjerskim zajednicama su oduzeti objekti koji nisu korišteni za vjerske obrede. Procjenjuje se da je vrijednost vakufske imovine oduzete Islamskoj zajednici oko deset milijardi dolara. (Mahmutović, 2007:26) U okvirima takvog odnosa vlasti prema vjerskim zajednicama, Islamska zajednica se našla na udaru novonastalih političkih snaga.

Usvajanjem rigoroznih zakona počelo je ekonomsko iznurivanje Islamske zajednice.¹ U okviru sučeljavanja državnih vlasti s Islamskom zajednicom došlo je i do određenih sudskih procesa, od kojih su najpoznatija suđenja Kasim-ef. Dobrači, Derviš-ef. Korkutu i Mahmut-ef. Traljiću. (Karčić H., 2017:87)

Suđenje rukovodstvu Vakufske direkcije, Muftiću i ostalima

Jedan od manje poznatijih slučajeva koji je ostao relativno nezabilježen u historiografiji jeste suđenje vakufskom direktoru dr. Hazimu Muftiću, pomoćniku direktora Mustafa Islamoviću i predsjedniku Vakufskog povjerenstva u Sarajevu Ibrahimu Čadordžiću koji su optuženi za "lihvarenje na štetu muslimanske sirotinje". O ovom slučaju koji se odigrao početkom decembra 1946. godine pisale su novine *Sarajevski dnevnik*, tako da su one jedan od najrelevantnijih izvora za ovu temu. *Sarajevski dnevnik* je kroz četiri članka – izvještaja sa suđenja – detaljno izvještavao s ovog suđenja. Ti izvještaji objavljeni su u periodu od 6. do 10. decembra 1946. godine.²

Prema novinarima *Sarajevskog dnevnika* dr. Hazim Muftić i ostali terete se da su odgovorni za teško stanje zakupaca vakufskih zemljišta. Odnosno, da su svojom upravom doveli zakupce u "bezizlazan" položaj i na "prosjacki" štap. Dalje se u tekstu navodi kako je zbog loše žetve došlo do molbi od strane obrađivača prema Vakufskom povjerenstvu i Vakufskoj direkciji kako bi im se snizila cijena zakupnine. *Sarajevski dnevnik* je posvetio mnogo pažnje ovom slučaju i konstruirao poseban narativ. Posebno je zanimljiva argumentacija koja precizira da je zakupcima koji nisu plaćali zakupninu prijetila opasnost da budu izbačeni sa zemlje koju su godinama obrađivali, često plaćajući visoke zakupnine koje su davno premašile vrijednost zemljišta. Suočeni s mogućnošću potpune propasti zbog vakufskih upravljača, zakupci su tražili zaštitu narodne vlasti, koja je

¹ To su zakoni i uredbe: Zakon o raspodjeli stanovima i poslovnim prostorima, Zakon o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije, Osnovni zakon o postupanju s eksproprisanim i konfiskovanim šumskim posjedima, Zakon o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća, Uredba o arondaciji državnih i poljoprivrednih dobara općedržavnog značaja, Osnovni zakon o eksproprijaciji, Uredba o prodavanju

stambenih zgrada iz opštenarodne imovine, Uredba o upravljanju stambenim zgradama i Zakon o poljoprivrednom zemljišnom fondu opštenarodne imovine i dodjeljivanju zemlje poljoprivrednim organizacijama. (Bećirović, 2012, 223)

² Naslovi izvještaja su "Funkcioneri vakufske uprave provodili su sistematsko pljačkanje siromašnih zakupaca vakufskih zemljišta" (6.12.1946); "Za jedan

dunum vakufskog zemljišta muslimanska sirotinja morala je plaćati po 12.000 dinara godišnje kirije" (7.12.1946); "Muslimanska sirotinja optužila je na sudu upravljače vakufa kao bezdušne gulikože" (8.12.1946); "Orađivači vakufskih zemljišta zatražili su poništenje lihvarskih zakupnina" (9.12.1946); "Narodni sud poništio je sve lihvarske zakupne ugovore vakufske uprave". (10.12.1946)

potom ispitala poslovanje vezano za izdavanje vakufskih zemljišta pod zakup. Istraga je otkrila dobro organiziran sistem pljačkanja radnika koji su obrađivali vakufska zemljišta. ("Funkcioneri vakufske...", 1946:4)

Dalje se u *Sarajevskom dnevniku* prenosi kako je provjerenim izvorima utvrđeno da se vakufskom imovinom upravljalo na štetu muslimanske sirotinje. Na čelu tog poslovanja bio je direktor Vakufske direkcije dr. Hazim Muftić s organiziranom klikom pomagača. Upravljanje vakufskim zemljištima oduzeto je iz ruku mutevelija, iako je to bilo suprotno odredbama zavještača. Izdavanje zemljišta pod zakup obavljala je Vakufska direkcija ili vakufsko povjerenstvo prema pravilniku koji je donesen mimo Ustava Islamske vjerske zajednice. Protupropisno prigrabivši vlast, organi Sreskog vakufskog povjerenstva i Vakufske direkcije započeli su svoju izrabljivačku i pljačkašku politiku na štetu obrađivača zemljišta. Ovakav način pljačke radnih ljudi rijetko je zabilježen u historiji zakupničkih odnosa. Oni su svoje lihvarsko poslovanje započeli pod nenarodnim režimima u staroj Jugoslaviji, a usavršili ga za vrijeme okupacije. Nastojali su svoj protunarodni rad nastaviti i poslije oslobođenja, ali ih je u tome spriječila budnost organa narodne vlasti, koji su ove lihvarke i gulikože predali Narodnom sudu da dobiju kaznu koju zaslužuju za svoj zločinački rad kojim su upropaštavali najsiromašnije porodice u Sarajevu. ("Funkcioneri vakufske...", 1946:4)

Terminologija korištena u tekstu nosi snažan komunistički pečat, izražavajući solidarnost s radničkom klasom, kmetovima i svima koji su bili izrabljivani od strane 'kulaka' i moćnika. U periodu kada je Jugoslavija još uvijek konsolidirala svoje institucije vlasti, bilo je ključno osigurati ne samo podršku, već i nepokolebljivu lojalnost stanovništva. Za to nije bilo boljeg načina nego da se sukobi s naslijeđenim institucijama iz prethodnih sistema, posebno ako su te institucije posjedovale određenu zemlju, nekretnine itd.

Nije se autor gornjeg teksta iz *Sarajevskog dnevnika* koristio samo komunističkom terminologijom da se dr. Hazim Muftić i njegovi saradnici prikažu u izrazito negativnom svjetlu. On u svom izvještaju koristi terminologiju koja diskretno prikazuje muslimane u duhu orijentalizma (npr. "izrabljivački mentalitet"), što ukazuje na pokušaj demonizacije osobe koja predstavlja vjersku zajednicu i upravlja vakufskom imovinom. Tekst sugerira da je Muftić bio pohlepan i nemoralan, koristeći svaku priliku da izvuče maksimalnu korist na štetu radnog naroda. Tekst negativno prikazuje i sam sistem licitacija koji je bio namješten tako da koristi upravljačima vakufa na štetu zakupaca. Spekulantima su, kako se tvrdi, namjerno podizali cijene zakupa, a zatim se povlačili, ostavljajući zakupce da plaćaju znatno više nego što je zemljište zaista vrijedilo. Ovdje se implicira da su licitacije bile manipulirane s namjerom da se izvuče maksimalni profit za vakuf, dok su radnici bili prisiljeni da snose teret povećanih troškova. ("Funkcioneri vakufske...", 1946:4)

Ako se uzme u obzir kontekst dešavanja cjelokupnog sudskog procesa, duh vremena i metode s kojima se komunistička vlast služila, postavlja se pitanje: Koji bi bio stvarni uzrok ovog procesa? Odgovor se može pronaći u jednom podnaslovu ovog izdanja *Sarajevskog dnevnika*. Podnaslov članka glasi "Saradnja vakufskog direktora sa ustašama". U ovom tekstu se navodi:

Zbog ovakvog rada Javni tužilac grada Sarajeva podigao je optužnicu protiv dr. Hazima Muftića i njegovih pomagača. Po toj optužnici započeo je danas pretres pred krivičnim vijećem Okružnog narodnog suda kojim pretsjedava Aco Jokanović, a sudije porotnici su Šahin Šahinpašić i Esad Pašalić. Pretres se vodi u velikoj dvorani Okružnog narodnog suda uz najveći interes građanstva. Na pretres je pozvano oko 20 svjedoka. Na jutrošnjem pretresu pomoćnik Javnog tužioca Šukrija Berbić pročitao je optužnicu. Dr

Hazim Muftić, optužen je u prvom redu što je za vrijeme okupacije održavao prijateljske veze sa zločincima poglavnikovim povjerenikom Hakijom Hadžićem, ustaškim ministrima dr. Džaferom Kulenovićem i dr. Mehmedom Alajbegovićem, ustaškim muftijom Handžićem, Hadžialijom Aganovićem i nacional-socijalističkim špijunom i evangeličkim župnikom dr. Hamom. Dr. Hazim Muftić je nabavljao za vakufski novac fašističku literaturu kao Hitlerov "Mein Kampf" i knjige ustaškog zlikovca Mile Budaka.

Pored priloženog, u ostatku teksta se Muftić i ostali prikazuju kao nacistički simpatizeri. Dr. Hazimu Muftiću se pripisuje da je pohranio te knjige u biblioteku Vakufske direkcije, a *Mein Kampf* je neprekidno držao na svom stolu. Istakao se i njegov angažman oko otvaranja džamije koju je poglavnik Ante Pavelić otvorio u Zagrebu, a prisustvovao je i ceremoniji otvaranja. Zbog tog angažmana, Pavelić ga je odlikovao Redom za zasluge 2. stepena. U martu 1945, nakon što su ustaše počinile masovna ubistva u Sarajevu, Muftić je prisustvovao večeri koju je organizovao Maks Luburić u Gradskom podrumu. Muftić je prikazan kao ličnost koja je pokazala odanost okupatorskoj vlasti, što je karakteriziralo njegov rad i ponašanje. Ne samo da je kompromitovao instituciju na čijem je čelu bio, već je svojim neprijateljskim stavovima kao visoki vjerski funkcioner negativno utjecao na nespremne i politički neosvijestene muslimanske mase. Nakon oslobođenja, dr. Muftić je nastavio da sklapa ugovore s obrađivačima vakufskih zemljišta, koji su pogodovali Vakufskoj direkciji na račun siromašnih zakupaca, eksploatirajući njihovu tešku situaciju i neznanje. On je davao direktive za sklapanje takvih ugovora, iako je bio svjestan da visoke zakupnine, postignute na licitacijama, ozbiljno pogađaju finansijski stanje obrađivača zemljišta. Uz dr. Muftića, optužen je i predsjednik Sreskog vakufskog povjerenstva

Ibrahim Čarodžić, penzioner koji je na sličan način sklapao ugovore sa zakupcima, gurajući osiromašene baštovane u propast. ("Funkcioneri vakufske...", 1946:4)

Ako se pogleda stanje Islamske zajednice za vrijeme Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji, ovo pitanje se može i drugačije tematizirati. Naime, tokom Spahinog mandata, Jugoslavija je u aprilu 1941. ušla u Drugi svjetski rat, što je Islamsku vjersku zajednicu u Bosni i Hercegovini stavilo pred ozbiljne vjerske i političke izazove. Dio Ilmije bio je nezadovoljan tzv. Spahinim Ustavom IVZ iz 24. oktobra 1936. godine, jer je on u suštini oduzeo mnoge ovlasti ulemi, posebno u pogledu upravljanja imovinom i vakufima, zbog čega su ga kritičari smatrali laičkim. Ovo nezadovoljstvo među vjerskim službenicima nastojao je iskoristiti Hakija Hadžić, dugogodišnji politički protivnik braće Spaho. Kada je 10. aprila 1941. proglašena Nezavisna Država Hrvatska (NDH), Hadžić je u tome vidio svoju priliku. Bio je jedan od prvih iz BiH koji je, zajedno s nekolicinom istomišljenika među muslimanima i Hrvatima, otišao u Zagreb da podrži Antu Pavelića. Iz

Zagreba se vratio s Pavelićevim ovlaštenjem, zajedno s popom Božidarom Bralom, za preuzimanje civilne uprave u BiH (tzv. Poslanikovo povjereništvo za Drinski banovinu). Koristeći svoju poziciju, Hadžić je već u junu 1941. organizirao vjersku anketu s ciljem izrade nacrtu novog zakona i ustava Islamske vjerske zajednice (IVZ) prema tzv. hodžinskoj koncepciji, koja je bila formulirana neposredno prije rata. Iako je reisul-ulema Fehim Spaho bio formalno pozvan, nije prisustvovao nijednoj sjednici ankete. Od njegovih pristalica, samo su dr. Hazim Muftić, direktor Vakufa, i Mehmed Ali Čerimović, član Ulema-medžlisa, prisustvovali na dvije sjednice. Ostali učesnici ankete bili su uglavnom Hadžićevi povjerljivi ljudi. Anketa je sastavila "nacrt zakonske odredbe o vjersko-prosvjetnoj autonomiji" koji je trebao biti potvrđen od Ante Pavelića kao zakon. Posebna delegacija, koju su predvodili Ademaga Mešić i Mehmed Handžić, predsjednik ulemanskog udruženja "El-Hidaje", predala je ovaj nacrt Paveliću 7. augusta 1941. godine. Pavelić je tom prilikom izrazio spremnost da "duhovna pitanja" budu uređena prema

željama delegacije, te ih pozvao da se vrate u Zagreb na otvaranje džamije. Međutim, sav uticaj ove delegacije bio je poništen već narednog dana, kada je Pavelić službeno primio reisul-ulemu Fehima Spahu, dr. Hazima Muftića i zagrebačkog muftiju Ismeta Muftića. (Nakičević, 1996:34-35)

Nova vlast se sukobljavala sa svim reliktima prošlih sistema. Muftić tokom NDH nije bio politički aktivan, ali je zauzimao visok položaj u Islamskoj zajednici.³ U narednom broju *Sarajevskog dnevnika* Muftić se spočitava da je i održavao veze s ustaškim visokim dužnosnicima:

Na večeru krvoloka Luburića, kaže dr. Muftić, otišao je iz straha. Poslije oslobođenja naredio je da se spale fašističke knjige jer je smatrao da im nije mjesto u vakufskoj biblioteci. Na primjedbu javnog tužioca da je bilo nemoguće da kroz četiri godine ne vodi protivustašku politiku jer bi ga ustaše smijenili s položaja ili otpremili u Jasenovac, dr. Muftić tvrdi da ustaške vlasti nisu mogle učiniti prije nego izmijenjene Ustav i organizaciju IVZ.

"Zašto ste onda iz straha otišli na večeru Luburića, kada je za

³ Dr. Hazim Muftić potiče iz ugledne alimske porodice Muftić (Svirac) iz Gradačca, gdje je rođen 1906. godine. Bio je sin hafiza Hasib-efendije, unuk muderrisa hafiza Ahmeda Hilmi-efendije i praunuk gradačaćkog muftije i muderrisa Svirac medrese, hadži-hafiza Ahmed-efendije Mulaibrahimovića Svirca, po kojem je porodica dobila prezime Muftić. Osnovno obrazovanje i mekteb završio je u Gradačcu, gimnaziju u Tuzli, a pravne nauke na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Nakon završenog studija započeo je karijeru u sudstvu, radeći na sudovima u Bijeljini, Tuzli i Sarajevu. Godine 1936. Ministarstvo zdravlja ga je stavilo na raspolaganje Islamskoj zajednici, nakon čega je preuzeo dužnost direktora u Vakufskoj direkciji. Tijesno je saradivao s naibom Islamske zajednice Fehim-efendijom Spahom, s kojim je ostao blizak saradnik sve do Spahine smrti. Od 1935. do 1937. godine predavao je ustavno i građansko pravo na Višoj islamskoj šerijatsko-teološkoj školi u Sarajevu, gdje je

bio cijenjen među studentima kao odličan predavač. Na položaj stalnog direktora Vakufske direkcije imenovan je 1940. godine, neposredno pred početak Drugog svjetskog rata, i na toj funkciji je ostao do 1946. godine. Tokom rata je nastojao ostati izvan političkih zbivanja. Nakon rata, dr. Hazim Muftić prešao je u Gradski narodni odbor i Skupštinu grada Sarajeva, gdje je radio kao pravni referent i savjetnik. Njegov rad obuhvatao je objavljivanje brojnih radova o pravnim pitanjima, počevši od članka u zagrebačkim Novostima 1930. godine pod nazivom "Novi krivični zakonik i mnogoženstvo". Nastavio je doprinositi u različitim časopisima i listovima. Njegovi priručnici uključuju: *Priručnik za rad organa starateljstva na području NR BiH* (1956), *Upute za rad kućnih savjeta* (1960), *Prenos stanarskog prava* (1962), *Odobrenje za izgradnju i bespravno građenje* (1963), *Neka pitanja iz oblasti otkazivanja radnog odnosa* (1963), *Novo pravno shvatanje o karakteru odobrenja za izgradnju* (1963), *Pravo sustanara*

(1964), *Grad i Gradsko vijeće* (1964), *Lokacija u svjetlu propisa o uređenju i korištenju gradskog zemljišta* (1965), *Opet na temu: Grad i Gradsko vijeće* (1965) i *Odgovor na pitanje iz Zakona o stambenim odnosima* (1962). Posebnu pažnju posvetio je islamskim temama, naročito analizi uzvišenosti kur'anskog teksta. Iz te oblasti, objavio je šest radova u *Takvimu* između 1969. i 1974. godine. Njegova namjera bila je da pruži temelje za razvoj savremene filozofije Kur'ana, koja bi pomogla mladim istraživačima u stvaranju sveobuhvatne filozofije u modernom dobu. Također je objavio radove u *Glasniku VIS-a*, uključujući dva o vakufu, te je pisao o vakufskim temama i organizaciji Islamske zajednice u kalendarima *Narodne uzdanice* i *Novom beharu*. O svom djedu hafizu Ahmedu Hilmi-efendiji Muftiću pisao je u *Gajretu*, o dr. Mehmedu Spahi u *Novom beharu*, i o Fehim-efendiji Spahi u *Glasniku IVZ-a*. Dr. Hazim Muftić je preminuo 26. januara 1974. godine. (Mehmedović, 2017:266)

vaše uklanjanje sa direktorskog položaja trebalo izmijeniti čitavu organizaciju IVZ”, pitao je javni tužilac.

“Takva je bila psihoza”, tvrdi dr. Muftić i priznaje da su i u saborskom odboru sjedili ustaše koji su ga morali svrgnuti s položaja direktora – da je vodio protivustašku politiku... On je ispitan o saradnji sa ustašama. Od početka je nastojao da pokrene svaku saradnju sa slugama okupatora. Pri tom se prikazivao naivnim, tvrdeći da ne zna je li Luburić bio politička ličnost i kakve je imao funkcije. Naročito nije htio da zna kakvog je karaktera bila večera kojoj je prisustvovao na poziv Luburića. Jedino je priznao da je odlaskom na večeru bacio ljagu na svoj obraz.

Pretsjednik: “Kako ste vi mogli da provodite svoju antiustašku i antiokupatorsku politiku, kad od straha niste mogli odbiti ni poziv na večeru?”

Muftić: “Psihoza je bila takva da sam morao otići.”

Pretsjednik: A kako ste mogli biti istovremeno na antiustaškim pozicijama i dobivati visoka ustaška odlikovanja od Ante Pavelića?

Muftić: U doba kad sam bio odlikovan, mislim da nije trebalo ništa naročito učiniti da se dobije odlikovanje. Dr. Muftić je izjavio da ni Fehim Spaho nije bio politička ličnost. Medjutim priznao je da je bilo negodovanja u narodu protiv izbora Fehima Spahe za reis-ul-ulemu zbog toga što Fehim Spaho nije bio po zvanju sveštenik pa su i u narodu bile širene slike koje ga prikazuju kao čovjeka koji nije živio svešteničkim životom.

Dr. Muftić je kategorički tvrdio da nije išao sa Fehimom

Spahom na poklonstvo ustaškim glavešinama na što mu je predsjednik sudskog vijeća predočio list “Hrvatska Krajina” broj 13 od 18 maja 1941 u kojem je zabilježeno kako su Fehim Spaho i dr. Hazim Muftić u Banjoj Luci posjetili ustaškog stožernika krvoloka dr. Gutića i njegovog pomoćnika H. Bešlagića te sa njima duže vrijeme raspravljali o ekonomskim i kulturno prosvjetnim problemima. Fehim Spaho je tada izjavio da oni odlaze u Zagreb da posjete poglavnika Antu Pavelića i ustaške ministre. Toga dana našli su se u Banjoj Luci kod Gutića i poglavnikov povjerenik Hakija Hadžić i doglavnik Ademaga Mešić.

Pretsjednik: Eto, ljaga ne pada na vas od Luburićeve večere nego već od maja 1941. Da li i ove posjete ustaškim ministrima smatrate neslaganjem sa ustašama?

“Jeste, to je neslaganje”, odgovorio je dr. Muftić uz smijeh slušalaca u dvorani.

Pretsjednik: Da li je po vašem mišljenju dr. Ante Pavelić davao odlikovanja i svojim protivnicima?

Muftić: Držim da jeste.

Pretsjednik: Jeste, davao im je kuršum u čelo ili okove u koncentracionim logorima. To je davao Pavelić političkim protivnicima. (“Na sudjenju...”, 1946:4)

Ovaj sudski proces okončan je presudom kojom je dr. Hazim Muftić osuđen na tri godine lišenja slobode s prinudnim radom i gubitkom političkih prava u trajanju od dvije godine.

Zaključak

Rad daje uvid u način kako je *Sarajevski dnevnik* izvještavao sa suđenja rukovodstvu Vakufske direkcije.

Suđenje rukovodstvu Vakufske direkcije u prvoj postratnoj godini pokazuje stanje u novoosnovanoj državi i društvenom poretku. Suđenje neprijateljima prošlosti označavalo je konačni obračun i javnu eliminaciju nepoželjnih osoba iz javnog i društvenog života. Suđenje Muftiću i ostalima imalo je dvostruku ulogu: prvi korak ka ukidanju Vakufske direkcije i društvenu eliminaciju Muftića i drugih iz struktura buduće Islamske zajednice. Također je indikativno da su pojedinci koji su svjedočili protiv bivšeg rukovodstva Vakufske direkcije poslije zauzimali pozicije u novoj restrukturiranoj Islamskoj zajednici u Jugoslaviji.

Uprkos kontaktima s vrhovništvom Nezavisne Države Hrvatske, izvještavanje *Sarajevskog dnevnika* o ovom sudskom procesu usmjereno je prvenstveno na ranije istaknute teme vezane za licitacije, visoke cijene zakupa, te općenito loše stanje u Vakufskoj direkciji. Iako su ovi aspekti bili ključni za pokretanje samog sudskog procesa, način na koji je *Sarajevski dnevnik* pristupio izvještavanju pokazuje značajnu dozu subjektivnosti. Njihovo izvještavanje odražava ne samo pristrasnost u odnosu prema sudskom postupku već i tendenciju da se naglašavaju ekonomski i administrativni problemi direkcije, dok se političke i društvene implikacije spora stavljaju u drugi plan. Ova pristrasnost u medijskom pokrivanju suđenja sugerira da su se u *Sarajevskom dnevniku* fokusirali više na senzacionalističke elemente priče, zanemarujući širi kontekst koji bi pružio cjelovitu sliku o razlozima i posljedicama sudskog postupka.

Literatura

Bećirović, D. (2017). “Ustavno i zakonsko regulisanje statusa vjerskih zajednica u Socijalističkoj Bosni i Hercegovini od 1945. do 1991. godine”. *Prilozi historiji Bosne i Hercegovine u socijalističkoj Jugoslaviji*, 119-144.

Bećirović, D. (n.d.). *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945.1953)*. Zagreb-Sarajevo: Bošnjacka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, Islamska zajednica u

Hrvatskoj, Medžlis Islamske zajednice Zagreb, Institut za istoriju Sarajevo. Dedović, S. (2019). *Mostarski Vakufi od 1931. do 2013. godine*. Sarajevo-Mostar: Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Vakufska direkcija Sarajevo,

Muftijstvo mostarsko i Medžlis Islamske zajednice Mostar.
 “Funkcioneri vakufske uprave provodili su sistematsko pljačkanje siromašnih zakupaca vakufskih zemljišta”. *Sarajevski dnevnik*, od 3.12.1946, 4.
 Karčić, F. (1991). “Vakufi i reprivatizacija”. *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u SFR Jugoslaviji*, LIV, br. 3.
 Karčić, H. (2017). “Kako je Oslobođenje

izvještavalo o suđenju Kasimu ef Dobračići”. *Novi muallim*, 87-92.
 Mahmutović, S. (2007). “Višedecenijsko uništavanje vakufa u Bosni i Hercegovini”. *Novi Muallim*, 26-32.
 Mehmedović, A. (2017). *Upravljanje vakufima u BiH 1847-2017*. Sarajevo: Vakufska direkcija Sarajevo.
 “Na sudjenju su izneseni dokazi o političkoj saradnji direktora Muftića

sa ustaškim”. *Sarajevski dnevnik*, od 4.12.1946
 Nakičević, O. (1996). *Istorijski razvoj institucije Rijaseta*. Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u RBiH.
 Šabotić, I. (2021). *Tvrda kora i krvave brazde, Agrarna reforma i kolonizacija u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1948. godine*. Tuzla: Centar za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla.

الموجز

مذكرات سراييفو حول محاكمة المسؤولين في مديرية الأوقاف عام 1946

حكمت كارنيتش
 مصطفى ديدوفيتش

يحلل هذا المقال محاكمة الدكتور حازم مفتيتش، مدير مديرية الأوقاف، وزملائه، بتهمة سوء استغلال مناصبهم والإضرار بالمستأجرين المسلمين لممتلكات الأوقاف. ومن خلال عرض التقارير المنشورة في صحيفة سراييفو اليومية، يحقق الكاتبان في سياق ودوافع السلطات الشيوعية في يوغوسلافيا بعد الحرب العالمية الثانية، التي سعت إلى تهميش الدين والطوائف الدينية. ويؤكد المقال على استخدام الدعاية الشيوعية والمصطلحات الاستشراقية في اختلاق رواية سلبية عن مفتيتش وزملائه، وإظهارهم في صورة المستغلين والمتعاونين مع نظام الاحتلال. وفي الوقت نفسه، يتساءل الكاتبان عن الأسباب الحقيقية لإطلاق هذه الحملة، منوهين بأنها كانت جزءاً من جهد أوسع لسحق المؤسسات الدينية وتعزيز النظام الشيوعي.

الكلمات الرئيسية: حازم مفتيتش، مديرية الأوقاف، يوغوسلافيا، صحيفة سراييفو اليومية، المشيخة الإسلامية، الدعاية، المحاكمة.

Summary

SARAJEVSKI DNEVNIK ON THE COURT PROCEEDINGS AGAINST WAQF DIRECTORATE IN 1946

Hikmet Karčić, Mustafa Dedović

The article titled *Sarajevski dnevnik on The Court Proceedings against Waqf Directorate in 1946* analyses the court proceeding against Dr. Hazim Muftić, director of Waqf directorate and his co-workers, who were charged with misuse of office and taking advantage of Muslim lessees of waqf property. The authors here present reports published in *Sarajevski dnevnik* with the aim to analyse the context and motivation of the Communist government in Yugoslavia after the Second World War in their tendency to marginalise religion and religious communities. The article stresses the use of communist propaganda and the orientalist's terminology in constructing their case against Muftić and his co-workers presenting them as exploiters of the poor and collaborators with the fascist occupiers. The authors find the communist plan to crush religious institutions in the country as a possible real reason for these charges.

Keywords: Hazim Muftić, Waqf Directorate, *Sarajevski dnevnik*, Islamic Community, propaganda, court proceeding